صبا
روزنامه فرهنگ و هنر

صاحب امتیاز: موسسه فرهنگی هنری وصف صبا
مدیر مسئول و سردبیر: محمدرضا شفیعی

www.rooznamehsaba.com
rooznamehsaba

تهران خیابان آیت الله مدنی کوچه خجسته منش پلاک ۵
تلفن: ۶ ۷۷۵۸۲۴۲۲ فکس: ۷۷۵۴۸۲۴۵
چاپ: موسسه فرهنگی مطبوعاتی ایران
توزیع: نشر گستر امروز

شمایل بازیگر زن در تولد سینمای نو

زادروزش مصادف با اتفاق بزرگی در تاریخ معاصر ایران بود. بیست و ششم دی‌ماه را همه با خاطره خروج شاه از ایران در پس اعتراضات، اعتصابات و تظاهرات و مخالفت‌های گسترده مردم ایران به یاد می‌آورند. درست همان روز در ۱۳۵۷ خورشیدی، دولت شاپور بختیار از مجلس شورای ملی رای اعتماد گرفت و تنها ۳۷ روز دوام داشت. ۱۷ سال پیش از این اتفاقات اما افسانه بایگان در خیابان فرانسه تهران دیده به جهان گشود. او در خانواده‌ای که اصل و نصبش به قاجار برمی‌گشت زاده شد. نام افسانه را پدر بایگان با وجود مخالفت‌های مادرش برای او برمی‌گزیند. فضل الله بایگان، عموی پدرش از پیشگامان تئاتر ایران و بازیگر و کارگردان این حوزه محسوب می‌شد. پدربزرگ پدرش، میرزا جواد موتمن الممالک که از اشراف‌زاده‌های قجری محسوب می‌شد، در واقع پدربزرگ مادری فریدون مشیری، شاعر برجسته معاصر ایران هم محسوب می‌شد. افسانه بایگان در ۱۳۵۱ و زمانی که ۱۱ ساله بود در فیلم کوتاه «بوق» به کارگردانی علی علیزاده نخستین نقش‌آفرینی‌اش را تجربه کرد اما آغاز کار حرفه‌ای او ۹ سال بعد و در ۱۳۶۰ با آغاز تولید مجموعه تلویزیونی پرمخاطب و موفق «سربداران» بود. بایگان در این سریال در نقش «ترکان بانو» که به اشتباه «ترکان خاتون» هم گفته می‌شود بازی کرد (ترکان خاتون نام همسر ملکشاه سلجوقی بود و لقب ترکان به بانوان صاحب منصب در دوران خوارزمشاهیان نیز اعطا می‌شد). محمدعلی نجفی کارگردان این مجموعه درباره انتخاب افسانه بایگان برای ایفای نقش «ترکان بانو» که در واقع همسر محمد بیک (با نقش آفرینی چنگیز وثوقی) پسر ارغون شاه و ولیعهد ایران بود، خاطره‌ای شنیدنی دارد. او درباره این انتخاب گفته است: «برای ترکان خاتون هم از تعداد بسیار زیادی تست گرفتیم تا به افسانه بایگان که یک دختر ۱۹ ساله بود رسیدیم. یادم می‌آید در تابستان سال ۶۰ به او گفتم کفش‌هایش را درب‌یاورد و در ریگ‌های گرم بدود و با او تمرین شمشیربازی کردم و سر همان تمرین‌ها دست من زخمی شده و تا به امروز جایش باقی مانده است. بینی او فرم خاصی داشت به همین دلیل به اکبر عالمی گفتم از او عکس بگیرید وقتی عکس‌ها چاپ شد نظرش را پرسیدم و او گفت فرم بینی‌اش به طبیعی‌تر بودن نقش کمک می‌کند و گزینه مناسبی است و بدین ترتیب او را برای نقش ترکان خاتون انتخاب کردیم.» نجفی و عالمی اشتباه نکرده بودند. بایگان در عین جوانی به خوبی از پس نقش ترکان بانو برآمد و اتفاقاً بازی خاص او در این نقش یکی از نقاط قوت سربداران محسوب می‌شد. جالب این که پخش این سریال همزمان با جشن ۲۲ سالگی بایگان، دوشنبه ۲۶ دی‌ماه ۱۳۶۲ از شبکه اول سیما آغاز شد. پس از پخش مجموعه تلویزیونی سربداران و موفقیت این سریال، بایگان پیشنهاد بازی در فیلم «گمشده» به کارگردانی مهدی صباغ‌زاده را پذیرفت. از این به بعد بود که بایگان به سوپراستار سینمای ایران در دهه ۱۳۶۰ بدل شد. سال ۶۵ بایگان در سه فیلم «دبیرستان»، «حریم مهروزی» و «تشکیلات» به ایفای نقش پرداخت. دبیرستان فیلمی درباره اعتیاد جوانان بود و حریم مهروزی هم به آزادسازی خرمشهر از دست رژیم بعث عراق می‌پرداخت اما فیلم تشکیلات، یکی از آثاری است که بایگان در آن اصطلاحاً نقشی خاکستری بازی کرده است. «رویا» زنی است که پس از ازدواج با «محمود» با نقش آفرینی مجید مظفری که در کمیته مشغول فعالیت است، همراه خانواده طاغوتی‌اش از ایران می‌رود و محمود و پسرش را تنها می‌گذارد و در بازگشت به ایران می‌کوشد تا از همسر سابقش اطلاعاتی کسب کند و.... بایگان تا پایان دهه ۱۳۶۰ مقابل دوربین فیلم‌های متعددی قرار می‌گیرد. بازی در فیلم «دو فیلم با یک بلیط» یکی از آثار به یادماندنی او در اواخر این دهه محسوب می‌شود. سال ۱۳۷۰ هم دورانی پرکار برای بایگان محسوب می‌شد. بایگان در دهه ۷۰ بازی در فیلم‌های گروه‌های سنی کودک و نوجوان را هم پذیرفت. «آتل متل توتوله»، «مریم و میتیل» و «خواهران غریب» مهم‌ترین آثار در این گروه سنی بودند که افسانه بایگان در آن‌ها نقش آفرینی کرد. فیلم‌های «نابخشوده» به کارگردانی ایرج قادری و «مرد عوضی» کاری از محمدرضا هنرمند، دیگر آثار مهم و پرتماشاگر بایگان در دهه ۷۰ بودند. با وجود سریال موفق سربداران حدود یک دهه طول کشید تا بایگان در سریال دیگری با نام «تنهاترین سردار» به ایفای نقش بپردازد. بازی در نقش «جعده» همسر امام حسن (ع) که ایشان را مسموم کرد و به قتل رساند از آن دست نقش‌هایی بود که نیاز به بازیگری توانا داشت و افسانه بایگان به خوبی از پس این نقش هم برآمد. با وجود نقش‌آفرینی در سریال‌های متعدد، به نظر بایگان بازیگری است که در سینما درخشش بیشتری داشت. هرچند نمی‌توان از نمایش‌های خوب او در مجموعه‌های تلویزیونی نیز نادیده گرفت. بایگان حالا در ۶۱ سالگی هم یکی از بازیگران خوب و مطرح سینما و تلویزیون ایران است. او همسر مصطفی شایسته، کارگردان سینمای ایران است و در فیلم‌های کافه ستاره، کنعان، در شهر خبری نیست، بی‌پولی و ۵۰ کیلو آلبالو با کارگردانی شایسته بازی کرده است. ثمره ازدواج آن‌ها پسری به نام امیرعلی است که در آمریکا سکونت دارد. افسانه بایگان حدود دو دهه سوپراستار بلامنازع سینمای ایران بود.

جسارت دوست داشتنی

اکثر بازیگران برجسته موفقیت خود را مرهون درخشش در فیلم یا مجموعه‌ای پرمخاطب می‌دانند. برای افسانه بایگان هم این اتفاق در نخستین سریالش که کاری بسیار دشوار بود اتفاق افتاد. تابستان سال ۱۳۶۰ بود که او به گفته خودش از تهیه پیش تولید سریال سربداران با خبری که از چنگیز وثوقی، که نسبت دوری با خانواده بایگان داشت با خبر می‌شود و برای دادن تست خود را به گروه تولید می‌رساند. درست چند روز مانده به آغاز فیلمبرداری لوکیشن لیله را به گفته محمدعلی نجفی، کارگردان سریال که خود بایگان هم به آن معترف است بازیگران متعددی برای نقش «ترکان بانو» تست داده بودند اما نوع بازی بایگان و فرمت چهره او چیزی بود که به زعم نجفی و اکبر عالمی به این نقش می‌خورد. «ترکان بانو» در واقع همسر «محمد بیک» پسر ارشد ارغون شاه، ایلخان مغول و ولیعهد او برای او حکومت بر ایران بود. با توجه طبیعت «ترکان بانو» زنی که در دستگاه مغولان صاحب رای و نظر و حتی حکم بود (یا دست کم در سریال اینطور نشان داده می‌شد) بازی در چنین نقشی به خودی خود، کاری دشوار برای بازیگری تازه کار محسوب می‌شد. حتی اگر او «افسانه بایگان» باشد که استعداد خود را پیشتر ثابت کرده بود. دست برقضا یکی از نخستین پلان‌های او مقابل «قاضی شارح» با هنرمندی علی نصیریان، بازیگر برجسته چند دهه سینمای ایران اجرا می‌شد. بایگان خود درباره این قسمت می‌گوید: «یکی از صحنه‌هایی که بسیار هم ترسناک بود مربوط می‌شود به بازی با اولین پارتنرم، آقای نصیریان! فکر آن هم سخت است؛ من در حالی که فقط ۱۹ سال سن دارم باید در مقابل علی نصیریان بازی می‌کردم و به ایشان دستور هم می‌دادم! اما آن صحنه را در یک برداشت گرفتیم و بعد از پلان من با یک فاصله ای از زمین راه می‌رفتم. دیالوگ من هم این بود: رای شاهزاده، رای شاه است؛ پس شما ای قاضی! اکنون رای شاه را شنیدید!» بایگان با وجود حضور نصیریان در این صحنه استعداد ناب بازیگری خود را به رخ کشید. در واقع کاری که او کرد اصطلاحاً گرفتن بازی در یک پلان یا یک سکانس بود.